

«6D020500 – Филология» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне іздену үшін ұсынылған Дәлелбекқызы Ақмаралдың «Қазіргі қазақ тарихи прозасындағы дәстүрлі ментальдікті бейнелеудің жаңа парадигмалары» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына ресми рецензенттің

СЫН-ПІКІРІ

р/н №	Критерийлер	Критерийлер сәйкестігі	Ресми рецензенттің ұстанымы
1.	Диссертация тақырыбының (бекіту күніне) ғылымның даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес болуы	1.1 Ғылымның даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі:	Дәлелбекқызы Ақмаралдың «6D020500 – Филология» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне іздену үшін ұсынылған «Қазіргі қазақ тарихи прозасындағы дәстүрлі ментальдікті бейнелеудің жаңа парадигмалары» тақырыбындағы диссертациялық жұмысы ғылымның жаңа даму бағыттарына сәйкес келеді.
		1) Диссертация мемлекет бюджетінен қаржыландырылатын жобаның немесе нысаналы бағдарламаның аясында орындалған (жобаның немесе бағдарламаның атауы мен нөмірі); 2) Диссертация басқа мемлекеттік бағдарлама аясында орындалған (бағдарламаның атауы) 3) Диссертация Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылым дамуының басым бағытына сәйкес (бағытын көрсету)	Зерттеу жұмысы төмендегідей мемлекеттік бағдарламалар мен стратегия талаптарына сәйкес келеді: 1. Қазақстан Республикасы Білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы (Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы №988 қаулысы). 2. ҚР Президентінің «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам» (2022), «Әділетті Қазақстанның экономикалық бағдары» (2023) атты Қазақстан халқына Жолдаулары, Мемлекет басшысының 2024 жылғы 15 наурыздағы «Адал адам – Адал еңбек – Адал табыс» атты Ұлттық құрылтайдың алғашқы отырысында сөйлеген сөзі.
2.	Ғылымға маңыздылығы	Жұмыс ғылымға елеулі үлесін қосады/қоспайды, ал оның маңыздылығы ашылған/ашылмаған.	Жұмыста қазіргі қазақ тарихи прозасындағы дәстүрлі ментальдікті бейнелеудің жаңа парадигмалары жан-жақты зерттелгендіктен, ғылымға елеулі үлес болып қосылады. Біріншіден, тақырыпты ашу үшін қазақ прозасындағы ұлттық құндылықтардың көркемдік бейнеленуінің зерттелуінен бастап сөз еткен. Р.Бердібай, С.Қирабаев, Р.Нұрғали, Ж.Тілепов, Ө.Әбдиманұлы, Т.Сыдықов, З-Ғ.Бисенғали, Қ.Алпысбаев,

			Б.Әбдіғазизұлы, Г.Орда т.б. сияқты ғалымдардың еңбектеріне баса назар аударған. Екіншіден, қазіргі қазақ тарихи прозасындағы дәстүрлі ментальдіктің көрінісі М.Мағауин, Ж.Ахмади, Е.Тұрысов сынды белгілі жазушылардың шығармаларының негізінде жинақталып тұжырымдалған. Үшіншіден, жоғарыда аттары аталған жазушылардың шығармаларындағы дәстүрлі ментальдік көріністерінің табиғаты ашылып, көркемдік қызметі көрсетілген. Аталмыш жазушылардың шығармаларындағы ұлттық құндылықтардың суреттелуінің өзіндік ерекшеліктері анықталған.
3.	Өзі жазу принципі	Өзі жазу деңгейі: 1) жоғары; 2) орташа; 3) төмен; 4) өзі жазбаған	Диссертанттың жазу стилі қалыптасқан, өзіндік айтары бар. Біріншіден, диссертациядағы баяндаулар, ойлар, пікірлер, талдаулар, ой-түйіндер, қорытындылардан диссертанттың жеке қолтаңбасы анық байқалады. Екіншіден, теориялық негіздеулер жеткілікті. Үшіншіден, әр бөлімді түйін сөзбен аяқтап отыруы – ізденушінің ғылымға дайындықпен келгенінің көрсеткіші. Диссертациялық жұмыс таза ғылыми стильде жазылғандықтан, оның деңгейін жоғары дәрежеде бағалауға толық негіз бар.
4.	Ішкі бірлік принципі	4.1 Диссертация өзектілігінің негіздемесі: 1) негізделген; 2) жартылай негізделген; 3) негізделмеген.	Диссертацияда ішкі бірлік принципі сақталған. Диссертациялық жұмыстың өзектілігі дау туғызбайды. Қазіргі қазақ тарихи прозасындағы дәстүрлі ментальдікті бейнелеудің жаңа парадигмалары алғаш рет пәнаралық негізде зерделеніп отырғандығының өзі тақырыптың қаншалықты өзекті екенін көрсетеді.
		4.2 Диссертация мазмұны диссертация тақырыбын айқындайды 1) айқындайды; 2) жартылай айқындайды; 3) айқындамайды	Диссертация мазмұны кіріспе, негізгі үш бөлім, әр бөлім 2 параграфтан, қорытынды, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен тұрады. Диссертация мазмұны диссертация тақырыбын толық негізде айқындайды.
		4.3. Мақсаты мен міндеттері диссертация	Қазіргі қазақ тарихи прозасындағы дәстүрлі ментальдікті

		тақырыбына сәйкес келеді: 1) сәйкес келеді; 2) жартылай сәйкес келеді; 3) сәйкес келмейді	бейнелеудің жаңа парадигмаларын анықтап, олардың поэтикалық қызметін зерделеуі орынды. Осы негізде диссертанттың алдына қойған мақсат-міндеттері диссертация тақырыбына толықтай сәйкес келеді.
		4.4. Диссертацияның барлық бөлімдері мен құрылысы логикалық байланысқан: 1) толық байланысқан; 2) жартылай байланысқан; 3) байланыс жоқ	Бірінші бөлімде ұлттық құндылықтар жүйесі және менталитет, екінші бөлімде қазақ тарихи прозасының көркемдік әлемі, үшінші бөлімде көркемдік әдіс синкретизмі және жанрлық-стильдік ерекшеліктер қарастырылғандықтан, бөлімдердің құрылысы мен ішкі логикасы толыққанды байланысқандығын көруге болады. Бөлімдер бірінен бірі туындап, бірін бірі толықтырып отырады.
		4.5 Автор ұсынған жаңа шешімдер (қағидаттар, әдістер) дәлелденіп, бұрыннан белгілі шешімдермен салыстырылып бағаланған: 1) сыни талдау бар; 2) талдау жартылай жүргізілген; 3) талдау өз пікірін емес, басқа авторлардың сілтемелеріне негізделген	Зерттеу нәтижесінде автордың ұсынып отырған тұжырымдары өзіне дейінгі айтылған ғалымдардың пікірлерімен түйінделген. Диссертант ұлттық рух, ментальдік, ұлттық таным, мәдени құбылыс, прозадағы автор, кейіпкер, тұлға проблемалары, көркем мәтіндегі мекеншақ және шығармашылық мұрат, көркемдік ұстаным мен мәтін ықпалдастығы, көркем прозадағы стильдік-тілдік арналар сынды мәселелердің мәнін аша білген. Диссертанттың өзіне дейін айтылған, жазылған еңбектердегі пікірлерге сүйене отырып, өз пайымдауларын ұсынуда сыни талдауы анық көрінеді.
5.	Ғылыми жаңашылдық принципі	5.1 Ғылыми нәтижелер мен қағидаттар жаңа болып табыла ма? 1) толығымен жаңа; 2) <u>жартылай жаңа (25-75% жаңа болып табылады);</u> 3) жаңа емес (25% кем жаңа болып табылады)	Диссертанттың қазіргі қазақ тарихи прозасындағы дәстүрлі ментальдікті бейнелеудің жаңа парадигмалары бойынша ұсынған тұжырым, түйіндері толықтай жаңа. Жұмыста қазіргі прозадағы дәстүрлі ментальдікті бейнелеудің жаңа парадигмалары, олардың өзіндік ерекшеліктері, М.Мағауин, Ж.Ахмади, Е.Тұрысов сынды жазушылардың ұлттық құндылықтар жүйесін танытудағы қаламгерлік шеберлігі әдебиеттанулық зерттеулер аясында ұсынылған. Осы аталған жазушылардың шығармашылығындағы дәстүрлі ментальдіктің бейнеленуі бойынша жасалған талдаулары мен қорғауға ұсынылған нәтижелер жаңашылдығымен ерекшеленеді.
		5.2 Диссертацияның қорытындылары	Қазіргі қазақ тарихи прозасындағы дәстүрлі ментальдікті

		жаңа болып табыла ма? 1) толығымен жаңа; 2) жартылай жаңа (25-75% жаңа болып табылады); 3) жаңа емес (25% кем жаңа болып табылады)	бейнелеудің жаңа парадигмаларының өзіндік ерекшеліктері, М.Мағауин, Ж.Ахмади, Е.Тұрысов сынды жазушылардың шығармаларындағы ұлттық құндылықтардың көрінісінің интерпретациясы, олардың философиялық, психологиялық негіздері толығымен жаңа.
		5.3 Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері жаңа және негізделген бе? 1) толығымен жаңа; 2) жартылай жаңа (25-75% жаңа болып табылады); 3) жаңа емес (25% кем жаңа болып табылады)	Докторанттың қазіргі қазақ тарихи прозасындағы дәстүрлі ментальдікті бейнелеудің жаңа парадигмалары бойынша ұсынған ғылыми-тәжірибелік негізі толықтай жаңа. Диссертациялық жұмыста алынған тұжырымдары ғылыми жарияланымдармен негізделген.
6.	Негізгі қорытындылардың негізділігі	Барлық қорытындылар ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдемелерде негізделген/негізделмеген (qualitative research және өнертану және гуманитарлық бағыттары бойынша)	Диссертанттың қорғауға ұсынып отырған диссертациялық зерттеуінің қорытындылары ғылыми-тәжірибелік деңгейде негізделген. Талдау нәтижелері негізінде ұсынылған қорытындылар мен түйіндер ғылыми тұрғыдан ауқымды мәселелерді шешуге бағытталған.
7.	Қорғауға шығарылған негізгі қағидаттар	Әр қағидат бойынша келесі сұрақтарға жауап беру қажет: 7.1 Қағидат дәлелденді ме? 1) дәлелденді; 2) шамамен дәлелденді; 3) шамамен дәлелденбеді; 4) дәлелденбеді 7.2 Тривиалды ма? 1) ия; 2) жоқ 7.3 Жаңа ма? 1) ия; 2) жоқ 7.4 Қолдану деңгейі: 1) тар;	Диссертанттың талдау нәтижесінде ұсынып отырған тұжырымдар дәлелді. Атап айтар болсақ: 7.1 Жұмыста қағидаттар дәлелденген. Диссертацияда қазіргі тарихи прозадағы дәстүрлі ментальдікті бейнелеудің жаңа парадигмалары жан-жақты талданып көрсетілген. 7.2 Жұмыста келтірілген қағидаттар қарапайым (тривиалды) емес. Әрбір ұсынылған тұжырым ғылыми түрде дәлелденген. Атап айтатын болсақ, тарихи туындыларға ұлт тарихындағы ірі қайраткерлердің өмір жолы арқау болса да, онда тұтас халықтың тағдыры көрініс табатыны, ал жеке тұлғаның болмыс-бітімі, оның рөлі тереңдегені дәлелді пікірлермен дәйектелді. 7.3 Ұсынылған қағидаттар жаңа болып табылады. Себебі, диссертацияда қазіргі қазақ прозасындағы тарихи туындылардағы дәстүрлі ментальдіктің көркем бейнеленуі мәселесі алғаш рет арнайы зерттеліп отыр. Сондықтан, бұл зерттеу тың, жаңа болып

		2) орташа; 3) кең 7.5 Мақалада дәлелденген бе? 1) ия; 2) жоқ	саналады. 7.4 Диссертациялық жұмыста қорғауға ұсынылған (тұжырым-түйіндердің) қағидаттардың қолдану деңгейі жоғары. Диссертацияда тәуелсіздік тұсындағы қазақ прозасының құрылымында жаңаша сюжеттік-композициялық ұстаным орныққаны, тарихи туындыларда кеңістік пен уақыт қатынасының өзіндік ерекшеліктері болатыны жан-жақты зерделенген. 7.5 Диссертация тақырыбы бойынша барлығы 20 мақала жарияланған. Соның ішінде ҚР Білім және ғылым министрлігі Ғылым саласындағы бақылау комитеті ұсынған басылымдарда 9 мақала, Scopus халықаралық деректер базасына тіркелген журналдарда 2 мақала, халықаралық, республикалық ғылыми-теориялық және ғылыми-практикалық конференция материалдарында 9 мақала жарық көрген.
8.	Дәйектілік принципі Дереккөздер мен ұсынылған ақпараттың дәйектілігі	8.1 Әдістеменің таңдауы - негізделген немесе әдіснама нақты жазылған 1) ия; 2) жоқ	Ғылыми жұмыстың әдіснамасы негізделген, дәйектілік принципі толық сақталған. Диссертацияның кіріспе бөлімінде зерттеу әдіснамасы толық сипатталған. Зерттеуде автор салыстырмалы талдау, типологиялық, психологиялық талдау әдістерін қолданған және тың тұжырымдар ұсынған.
		8.2 Диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып алынған: 1) ия; 2) жоқ	Диссертация жұмысының нәтижелерінде ғылыми зерттеудің қазіргі заманғы әдістер мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелері пайдаланылған. Зерттеудің ғылыми-теориялық және әдіснамалық негіздері салыстырмалы-тарихи, жинақтау, объективті-аналитикалық және даралау, ой қорыту, жалпылау әдістерін пайдалана отырып алынған.
		8.3 Теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған өзара байланыстар және заңдылықтар эксперименттік зерттеулермен дәлелденген және расталған (педагогикалық ғылымдар бойынша даярлау бағыттары үшін нәтижелер педагогикалық эксперимент	Қорғауға ұсынылған тұжырымдар тәжірибелік (эксперименттік) зерттеулермен дәлелденіп расталған. Диссертант ғылыми тұжырымдарды М.Мағауин, Ж.Ахмади, Е.Тұрысов сынды жазушылардың шығармашылығын талдай отырып дәйектеген.

		негізінде дәлелденеді): 1) ия; 2) жоқ	
		8.4 Маңызды мәлімдемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен расталған / ішінара расталған / расталмаған	Қазіргі қазақ тарихи прозасындағы дәстүрлі ментальдікті бейнелеудің жаңа парадигмалары Л.Н. Гумилев, М.М.Бахтин, А.Байтұрсынұлы, М.Әуезов, С.Қирабаев, С. Қасқабасов, Р. Нұрғали, Ж.Тілепов, З.-Ғ. Бисенғали, Ө. Әбдиманұлы, Т. Сыдықов, Қ. Алпысбаев, Б.Әбдіғазыұлы, Р. Бердібай, Ж.Дәдебаев, Қ. Әбдезұлы, Г. Пірәлиева, Б.Майтанов, Г. Орда, А. Темірболат, М. Оразбек, еңбектері зерттеу жұмысын жүргізуде басшылыққа алынды; қазақ романындағы психологизмді зерттеу нысанына айналдырған сияқты зерттеуші ғалымдардың еңбектеріне жасалған сілтемелермен расталған.
		8.5 Пайдаланылған әдебиеттер тізімі әдеби шолуға жеткілікті/жеткіліксіз	Пайдаланылған әдебиеттер тізімі әдеби шолуға толықтай жеткілікті. Жұмыстың тақырыбына байланысты қазақ, орыс тіліндегі негізгі, қосымша еңбектер қамтылған. Жұмыста зерттеу тақырыбы бойынша 169 әдебиеттің пайдаланылуы диссертанттың аталған тақырыпты зерттеуде көп еңбектенгенін көрсетеді. Осының өзі жұмыстың ғылыми аппараты толыққанды екендігін көрсетеді. Атап айтатын болсақ, Л.Н. Гумилев, М.М.Бахтин, Р.Бердібай, Ж.Дәдебаев, Қ.Әбдезұлы, Б.Майтанов, Г.Орда тәрізді зерттеушілердің еңбектерімен ұштастырыла зерттелген.
9	Практикалық құндылық принципі	9.1 Диссертацияның теориялық маңызы бар: 1) ия; 2) жоқ	Диссертацияның теориялық маңызы бар. Қазіргі қазақ тарихи прозасындағы дәстүрлі ментальдікті бейнелеудің жаңа парадигмаларын нақты мысалдар келтіре отырып талдауы құптарлық. М.Мағауин, Ж.Ахмади, Е.Тұрысов сынды жазушылардың шығармаларындағы ұлттық концептілердің жүйесін жасап, ондағы ұлттық ментальдіктің көріністерін көркемдік тұрғыдан талдайды.
		9.2 Диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары: 1) ия;	Диссертацияның практикалық маңызы мен алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары. А.Дәлелбекқызының «Қазіргі қазақ тарихи прозасындағы дәстүрлі ментальдікті бейнелеудің жаңа парадигмалары» зерттеу жұмысының

		2) жоқ	нәтижелерін университеттің міндетті және тандаулы дәрістерінде, атап айтқанда, әдебиет тарихы, әдебиет теориясы пәндерінде оқытуға негіз бар. Диссертация материалдары проза, әдебиет тарихы ұғымын қарастыратын пәнаралық зерттеулерге қатысты дәрістерде қолданылу мүмкіндігі жоғары.
		9.3 Практикалық ұсыныстар жаңа болып табылады? 1) толығымен жаңа; 2) жартылай жаңа (25-75% жаңа болып табылады); 3) жаңа емес (25% кем жаңа болып табылады)	Зерттеудің практикалық ұсыныстары толығымен жаңа болып табылады. Сондықтан оны «Қазіргі қазақ әдебиеті», «Тарихи проза» пәндеріне альтернативті пән, арнаулы курс, арнаулы семинар жүргізуде пайдалануға болады.
10.	Жазу және ресімдеу сапасы	Академиялық жазу сапасы: 1) жоғары; 2) орташа; 3) орташадан төмен; 4) төмен.	Тұтастай алғанда, диссертациялық жұмыстың сапасы «6D020500 – Филология» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалатын зерттеудің талаптарына сәйкес келеді. Жұмыстың жазу және ресімдеу сапасы, соның ішінде академиялық жазу сапасын жоғары деп бағалауға болады. Себебі, бұл – бас-аяғы толық, алдына қойған мақсат-міндеттерін тәжірибе жүзінде түгелдей жүзеге асырған жұмыс.

Шешім: «6D021200, 8D02208 – Түркітану, 6D020700, 8D02302 – Аударма ісі, 8D02307 – Қазақ филологиясы, 6D020500 – Филология (қазақ тілі)» мамандықтар тобы/білім беру бағдарламалары бойынша қорғауға ұсынылған Дәлелбекқызы Ақмаралдың (6D020500 – Филология) мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған «Қазіргі қазақ тарихи прозасындағы дәстүрлі ментальдікті бейнелеудің жаңа парадигмалары» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына оң баға бере отырып, философия докторы (PhD) дәрежесін алуға лайық деп есептеймін.

Ресми рецензент:

М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері, PhD

Худайбергенов Н. Д.